

Dabiša je, doduše, još 1392. sklopio primirje s Žigmundom, ali je čitavu 1393. bio samo pasivni promatrač.²⁵ Kada je u proljeće 1394. saznao da Žigmund sprema vojnički obračun s glavnim pristašama napuljske stranke u Hrvatskoj i Dalmaciji, odlučio je i sam pridonijeti uspjehu tog pothvata. Njegovih četama pod knezom Ivanom Radivojevićem pridružile su se, po njegovu nalogu, općine Korčula, Hvar i Brač s lađama, momčadi i strojevima za podsjedanje. Koncem juna 1394. one su osvojile Omiš,²⁶ uporište braće Horvata, koji su se povukli u Dobor i ondje, vjerojatno izdajom, pali u Žigmudove ruke. Nakon pobjede kod Dobora Dabiša se pogodio s Žigmundom: on se odrekao Hrvatske i Dalmacije, a Žigmund mu je priznao kraljevsku vlast u Bosni što se, — kako ističe Rački — »inače nije posvema sudaralo s načeli državnoga prava ugarskoga, koje je zastupao kralj Ljudevit i izrično prihvatio njegov nasljednik«.²⁷ To je bio u stvari ustupak Dabiši za pomoć ukazanu u borbi protiv braće Horvata.

Poslije Doborske katastrofe, Žigmundove čete pobijedile su kod Knina bana Vuka Vukčića, posljednjeg znatnijeg pristašu napuljske stranke. Tako je 1394. definitivno onemogućen prvi pokušaj kralja Ladislava da dođe u Dalmaciju.

Ivan Kampuš

NEKI SOVJETSKI RADOVI O RANOSREDNJOVJEKOVNOJ HRVATSKOJ

Posljednjih se godina u Sovjetskom Savezu povećao interes za istraživanje prošlosti jugoslavenskih naroda. Ono, što valja istaći kao pozitivno u tim istraživanjima, je činjenica da njihovu polaznu tačku čine izvori i da se ove nastoji interpretirati bez ikakvih unaprijed određenih stavova. Uvijek to, doduše, ne uspijeva, kao npr. u slučaju E. A. *Efremova, Patronimija u Horvatov v XI — prvoj četverti XIII vv.* (Slavjanskij sbornik, Velikie Luki 1963, 10—22), koji ponekad prilazi izvorima s mišljenjem za koje samo traži potvrdu. To je, npr., tvrdnja da je »feudalno-zavisnom seljaštvu, koje sjedi na zemlji feudalnih vlasnika, bilo teže sačuvati rodbinske kolektive« (19), čemu protivurječi opće poznata činjenica da su zadruge i velike očinske porodice predstavljale temelj za feudalni sistem eksploatacije kod Južnih Slavena i da su posebni oblici zemljišnog vlasništva, kojih su subjekti više porodica — gazdinstava, povezanih rodbinskim odnosima: *pečišča* u sjever. Rusiji, *sjabri* u Ukrajini i *dvorišča* u Bjelorusiji — postojali još u drugoj polovici XIX stoljeća.

U tom radu pisac nastoji da daje svoje tumačenje problema rodbinskih zajednica i patronimije u dalmatinskoj Hrvatskoj, smatrajući da termin *rod* — *genus* ne odgovara svojem sadržaju i da postoji samo iz običaja, dok je izraz *bratstvo* tek jedan od naziva za te rodbinske kolektive. Valja mu prigovoriti da je propustio da se pozabavi terminom *pleme*, što predstavlja glavni nedostatak njegova članka.

²⁵ Još u septembru 1393. Ivaniš Horvat se nalazi na spisku vlastele bosanskoga kralja (Čirković, n. dj., 9).

²⁶ Napad Dabišinih četa na Omiš Šišić dovodi u vezu s Đakovačkim ugovorom iz 1393. Razlog za tu kraljevu akciju prema Horvatima kao i za držanje Vuka Vukčića, koji i nakon Dobora ostaje Žigmundov neprijatelj, treba — prema Šišiću — tražiti u tome što je Ivaniš nastojao Dabišu skloniti da pogazi ugovor u Đakovu i stječe pristaše među bosanskom vlastelom, od kojih se Vuk Vukčić prvi odazvao njegovu pozivu (Vojvoda Hrvoje, 95).

²⁷ Rački, n. dj., 136.

Kao drugi osnovni prigovor valja istaći da je, prema mišljenju Efreмова, proces raspadanja rodovskog uređenja završen u Hrvatskoj prije XI st. i da se zbog toga ne može primjenjivati bez rezerve shema o patronimiji M. O. Kosvena na razdoblje od XI do XIII st. Čini se da on, iako se služio našom raspravom *Bratstvo u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj* (HZ V, 1952), ipak nije uzeo u obzir ondje iznesene činjenice da se u tom razdoblju »kolektivna proizvodnja i potrošnja sačuvala u udaljenijim krajevima, koji su ležali izvan prometnih putova i kojih su se odnosi sa centralnom vlašću ograničavali na plaćanje dažbina državi« (262) i da u hrvatskoj državi postoji dualizam uprave — županijske i župske (280).

Dobrim poznavanjem izvora i literature, velikom akribijom i pomnošću u argumentiranju, bez unaprijed prihvaćenih stavova, odlikuju se radovi M. M. Frejdenberga, koje možemo podijeliti u dvije glavne grupe.

Prvu grupu čine oni radovi kojima su predmet zemljišni odnosi u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, i to rasprave: »*Vervj*« v srednevekovoj Horvatii (*Učeneje zapiski* 15, Velikie Luki 1961, 27—47); *O mnogoznačnosti ponjatija »servus« v Dalmatinskoj Horvatii X—XI vv.* (isto 20, 1962, 93—102); *Struktura feodaljnago zemlevladienija v Dalmatinskoj Horvatii XI—XII vv.* (Slavjanskij zbornik Velikie Luki 1963, 23—45). Iako se ona odnosi na kasnije razdoblje, u ovu grupu valja također uvrstiti i raspravu: »*Novigradskij sbornik*« kak istočnik po socialjno-ekonomičeskoj istorii Horvatii« (Slavjanskij arhiv, Moskva 1962, 28—57).

U drugoj su grupi radovi kojima su predmet odnosi u gradovima: *O formuljare notarijalnih aktov iz Trogira* (Slavjanskij arhiv, Moskva 1963, 1—11) i *Remeslo v Trogire XIII v.* (*Učeneje zapiski* 24, Velikie Luki 1964, 126—151).

Važnija je prva grupa radova, u kojima autor analizira zemljišne odnose u srednjovjekovnoj Hrvatskoj. U prvom se redu nalazi rasprava, u kojoj on daje svoj prinos problemu vrvi na temelju raspoloživih izvora, a naročito Poljičkog i Novigradskog zakona. Kritički se odnoseći prema ranijim mišljenjima, on dolazi do zaključka da je vrv u Hrvatskoj specifični pojavni oblik patronimije. Međutim, autor nije bio u svojim izvodima dosljedan, jer M. O. Kosven s pravom opaža da se nalazi u stanovitom protuslovlju kada tvrdi »da se istinski karakter vrvi može shvatiti samo pogađajući u vrvnom kolektivu općinu, koju drže na okupu kako zemljišne tako i rodbinske veze«, i da »vrv uopće nije kolektiv, već veza, koja nastaje raspadom porodične općine« (*Semejnaja obščina i patronimija*, Moskva 1963, 147—148). Ovo protuslovlje nestaje, ako se imaju na umu različite faze u razvitku vrvi — nekada je bila patronimijski kolektiv, a poslije njena raspada je taj isti termin počeo označivati samo vezu između potomaka članova nekadašnje vrvi. A to je autor propustio da istakne.

U radu o *servima*, Frejdenberg ističe da mu je namjera »odrediti koliko su se osobine roba sačuvala u pojavi onih koje izvori nazivaju ‚servima‘, s obzirom na tendenciju da ih se posmatra isključivo kao feudalno zavisne seljake«. Na temelju analize izvora dolazi do zaključka da je najveći broj poslova, kojima su predmet *servi*, povezan s gradovima i da postoje razlike u njihovu položaju, tako da ih se ne smije općenito kategorizirati ni kao robove ni kao zavisne seljake. Među njima se nalaze i takvi seljaci, ali *servi* su i kućna čeljad, zadržavajući mnoge osobine ropstva. Postojanje takvih prežitaka »izazvano je objektivnim uzrocima, i skloni smo da jednim od najvažnijih smatramo ulogu dalmatinskog grada«, koja još nije do-

voljno protumačena. Taj se utjecaj grada na selo pokazao »u težnji gradskoga robovlasničkog sloja uglednih ljudi, koji su nakupovali zemljišta u okolici i pretvarali se u vlasnike feudalnog tipa, da svoje zavisne ljude smatraju isključivo robovima« (101).

Monografiji o strukturi zemljišnog posjeda u XI i XII st. cilj je odrediti njegovu »statičku sliku«, vodeći računa o činjenici da mu je polazna tačka bilo »općinsko vlasništvo«. Autor razlikuje kraljevska zemljišta od posjeda »feudalnih« vlasnika kao što je Petar Crni, pri čemu ističe da oni koji su mu ustupali svoja zemljišta nisu stupali u lično zavisni odnos, već da je on ondje naseljavao *serve*; konstatira nadalje da »postoje općinske zemlje — almenda«, koje se predaju u vlasništvo »feudalnog« gospodara uz svjedočanstvo i pristanak svih stanovnika dotičnog sela, i najzad zemljišta određene vrijednosti koja seljaci dobivaju na obradu.

Frejdenberg je uočio zakonomjernost u cijenama pojedinih komada zemljišta: poslije najniže cijene od 3—4 solida iduća je odmah 7—8 solida, a to je i cijena jednog konja. Budući da se ta cijena ponavlja naročito u odnosu na zemljište koje se u izvorima naziva *curtis* i da se cijena zemljišta određuje ili sa 7—8 solida ili s 15—16, ili s 30—35 solida, nije teško ustanoviti razmjer od 1 : 2 : 4, koji pokazuje veličinu seljačkog posjeda — polovičnog, punog i dvostrukog. Zato autor smatra da je *curtis* seljački posjed veličine 32 modija ili oko 2.8 ha, koji vrijedi 8 solida.

U radu o Novigradskom zborniku, autor se naročito zadržava na problemu »velike porodice«, utvrđujući da je takva društvena grupa postojala u tom kraju, kao i na njezinom odnosu prema zemlji kao glavnom sredstvu proizvodnje. On se u toj raspravi ograničava na to da ustanovi faktične odnose među seljaštvom. Pri tom ističe da taj izvod ne prikazuje stanje mase seljaka nego samo manjeg sloja slobodnih općinara koji su uz to i plemići (57).

Radovi koji se odnose na Trogir prikazuju društvene odnose na temelju analize notarskih spisa iz toga grada i obilježavaju početak autorovih istraživanja u tom pravcu. Možemo samo poželjeti da nastavi istom oštrinom analize i dubinom zaključaka koju pokazuju ovdje prikazani radovi.

O. Mandić

M. Crouzet, L'époque contemporaine. Histoire générale des civilisations VII, Paris, 1959, str. 841.

Završno djelo ove velike i značajne edicije zaslužuje posebnu pažnju, ne samo zbog izvanrednog bogatstva problema i njihove aktuelnosti već i kao izraziti primjer naučne proizvodnje francuske historiografske škole tzv. analista. Doduše, to nije djelo ekipe nego samo jednog pripadnika grupe koja se ne odlikuje visokim stupnjem jedinstva u pogledima, u kojoj su razlike, pa čak i kontradikcije, brojne. Zato ocjena tog djela ne može u većoj mjeri pridonijeti valorizaciji cijele škole.

Genezu, razvojni put i osnovna obilježja analista prikazala je kod nas u posebnom radu prvi put M. Gross, upozorivši pri tom na njihove opće kvalitete i slabosti.¹ To svakako olakšava ocjenu C-ova djela. Ono je, štaviše, kod nas i recenziji-

¹ M. Gross, O francuskoj sociološkoj historiografiji, JIČ 4, 1963, str. 57—72.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:
KONSTANTIN BASTAIĆ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:
JAROSLAV ŠIDAK

Tajnik redakcije:
IVAN KAMPUŠ

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB